

HARÂBÂT

(خرابات)

Tekke ve hankah anlamında
kullanılan bir tasavvuf terimi
(bk. HANKAH; TEKKE).

HARÂBÂT

(خرابات)

Ziyâ Paşa'nın
(ö. 1880)

klasik Türk, Fars ve Arap şiiri için
düzenlediği antoloji.

Ziyâ Paşa, yıllar boyunca seçip topladığı İslâmî edebiyatın üç büyük diliyle yazılmış şiirleri kendisine bütün ikbal kapılarının kapandığı, üzüntü ve hastalıkları ile bir köşeye çekilmiş bulunduğu bir zamanda düzene sokarak üç cilt halinde yayımlamıştır (İstanbul 1291-1292). Eserin başına ayrıca edebî görüşlerini belirten mesnevi şeklinde 795 beyitlik bir manzum mukaddime ilâve etmiştir.

Bu geniş kapsamlı antolojide metinler nazım şekillerine göre tertip edildiğinden I. cilt sadece kasidelere ayrılmıştır. Burada yirmi iki şairin Türkçe, otuz sekiz şairin Farsça, otuz yedi şairin Arapça kasideleri bulunmaktadır. Eserde şiirlerine yer verilen şairler mahlaslarına göre al-

fabetik olarak sıralanmıştır. Bir şairin birden fazla kasidesi alınmışsa birkaç istisna hariç bunların kafiyelerine göre tertip edilmesi yoluna gidilmiştir. Arap şairlerinden bir kısmı isimleri, bir kısmı da künyeleriyle şöhrat bulduğundan bunların sıralanmasında bazan kaçınılmaz tertipsizliklere düşülmüştür. I. ciltte Ziyâ Paşa'nın kendisiyle beraber Hakkı, Nevres ve Kâzım Paşa'dan başka çağdaşı diğer Türk şairlerinden örnek vermeyişi dikkat çekmektedir. II. cilt, kaside ve mesnevi dışında kalan çeşitli nazım türlerindeki şiirlerden oluşmaktadır. Türkçe ve Farsça şiirler "terkîbât, tercîât, tesdîsât, tahmîsât, kıtaât, rubâiyyât, gazeliyyât, ebyât" olmak üzere sıralanmış, Arapça şiirler de "mukattaât, gazeliyyât, ebyât" başlıkları altında toplanmıştır. Burada 393'ü Türkçe, 374'ü Farsça, 345'i Arapça toplam 1112 şiir seçilmiş bulunmaktadır. Arapça şiirlerdeki istisnalar dışında bu ciltte de şair adına göre alfabetik sıralamaya uyulmuştur. Bu kısımda Ziyâ Paşa'nın kendilerinden örnekler aldığı çağdaşı şairler Şeyhülislâm Ârif Hikmet, Cevdet Paşa, Hersekli Ârif Hikmet, Yenişehirli Avni Bey, Leskofçalı Galib, Kâzım Paşa, Mahmud Nedim Paşa, Yûsuf Kâmil Paşa ve Osman Nevres Efendi'dir. Nâmık Kemal'den ise sadece heveskârlık çağında yazdığı üç beyitle bir gazele yer verilmiştir. Antolojinin III. cildi, yine mahlaslara göre bir tertiple mesnevilerden yapılmış seçmeleri ihtiva etmektedir. Bu ciltte on yedisi Türkçe, otuz altısı Farsça olmak üzere toplam elli üç eserden örnekler bulunmaktadır.

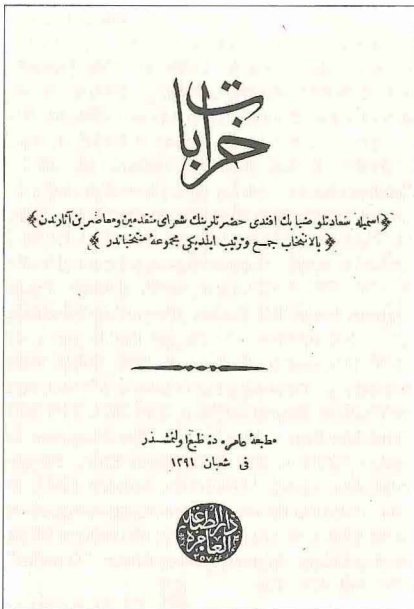
Harâbât çift sütuna dizilmiş, büyük ebattaki toplam 1227 sayfalık hacmi ve Türk, Fars, Arap edebiyatlarından bir araya getirdiği seçkin örneklerle Tanzimat'tan sonraki yılların en geniş kapsamlı antolojisidir. Ziyâ Paşa, yerine getirdiği bu hizmetle isminin ebedileşeceğine ve eserinin şiir heveslilerine yol göstereceğine inanır. *Harâbât*'ın en önemli yönünü, bir bakıma edebiyat tarihi mahiyetini taşıyan, küçük bir eser kabul edilebilecek kadar uzun mukaddimesi teşkil eder. Bu mukaddime şiir sanatı ve Türk edebiyatı hakkında devrine göre çok önemli ve dikkate değer görüşler taşımaktadır. Dokuz bölüme ayrılan mukaddime tevhid, münâcât ve na'ttan sonra "Sebeb-i Tertîb-i *Harâbât*" bölümünde Ziyâ Paşa eserini hazırlamaktaki gayesini, kendisinin şiire nasıl başlayıp bu yolda nasıl yetiştüğünü, antolojisinde nasıl bir usul takip ettiğini ve eserine neden *Harâbât* adını verdi-

ğini anlatır. "Meşrûtu Ahvâl-i Şâiri" bölümünde şiir ve şairlik hakkındaki düşüncelerini belirttikten sonra, "Ahvâl-i Eş'âr-ı Türkî" ve "Ahvâl-i Şuarâ-yı Rûm" bölümlerinde Osmanlı şiirinin zaman içinde geçirdiği merhaleler ve gelişme safhalarına dair görüşleriyle edebî zümreler ve zihniyetleri temsil eden çeşitli şairler hakkındaki tesbit ve değerlendirmelerini ortaya koyar. Osmanlı Türkçesi ve edebiyatının Çağatay Türkçesi ile olan münasebetine işaret etmesi yanında Çağatay edebiyatından şiir örneklerine yer vermesi *Harâbât*'ın ayrıca dikkat çeken bir tarafıdır. Ziyâ Paşa, divan şiirindeki tekâmülü anlatırken Ahmed Paşa, Necâti Bey, Zâtî, Bâkî, Fuzûlî, Nâbî, Nef'î, Şeyhülislâm Yahyâ, Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi, Nedîm, Şeyh Galib, Râgib Paşa ve Keçecizâde İzzet Molla'ya kadar uzanan çizgi üzerindeki şairleri överek yüceltir. Ayrıca divan şiirinin edebî dil, nazım tekniği, geçirdiği tekâmül devreleri ve edebî zümreler bakımından özet şeklinde bir tarihçesini yapar. Ziyâ Paşa'nın buradaki görüş ve değerlendirmeleri kendinden sonraki müellifler tarafından uzun süre tekrarlanagelmıştır.

Ziyâ Paşa, 1860'lardan sonra Türk şiirinde kendini gösteren yenileşme hareketinden mukaddime de hiç bahsetmediği gibi antoloji kısmında bununla ilgili örneklerle de yer vermemiştir. Bu sebeple *Harâbât*'ın gayesi eski şiirin diriltilmesi olarak görülmüş ve Nâmık Kemal tarafından hem mukaddimesi hem de seçip aldığı örnekler yönünden şiddetle tenkide uğramıştır. Nâmık Kemal, *Tahrîb-i Harâbât* (1291/1874) ve *Ta'kîb* (1293/1876) adlı iki risâlesiyle esere ardarda hücum eder (bu iki risâlenin yazılış safhaları hakkında geniş bilgi için bk. Akün, *Nâmık Kemal'in Mektupları*, tür.yer.). Bütün haksız olmamakla beraber yeni nesilden şairlerin şiirlerinden ve kendi eserlerinden çocukluk çağında yazıp değer vermediğini belirttiği bir gazel dışında hiçbir örneğe yer verilmemesi gibi hissi sebeplerle yazılan, tesir ve yankıları günümüze kadar gelmiş olan bu tenkitlerin büyük ölçüde subjektif nitelikte olduğu göz ardı edilemez. Ziyâ Paşa, Nâmık Kemal'in bu suçlamalarına yetmiş dört beyitlik bir manzume ile cevap vermişse de bu manzume yayımlanmamıştır (Bilgegil, *Ziya Paşa*, s. 204-205).

"*Harâbât Mukaddimesi*" ile Ziyâ Paşa'nın bundan altı yıl önce yazdığı "Şiir ve İnşâ" adlı makalesini (*Hürriyet*, nr. 11, 20 Cemâziyelevvel 1285) mukayese eden

Harâbât'ın iç kapağı

Ahmed Hamdi Tanpınar, mukaddimeyi acele ile yazılmış sakat bir eser olarak görür, içindeki hükümlerin mühim bir kısmını da yanlış bulur ve bunu, Tanzimat'la birlikte başlayan yeni şiir cereyanı karşısında eskinin diriltilmesi gayreti şeklinde yorumlar. Buna karşılık M. Kaya Bilgegil, *Harâbât Karşısında Nâmık Kemal* (İstanbul 1972) adlı kapsamlı araştırması ile, Nâmık Kemal'in *Harâbât'a* yönelttiği tenkitleri inceleyerek haklı olduğu taraflar yanında çok haksız ve hatalı bulduğu yönleri tesbit etmiş, esasen son demlerini yaşayan divan edebiyatını yıkma amacı ile yazdığı yazılarda, bu edebiyata kuvvetli bir vukufu olduğu sanılan Nâmık Kemal'in bu alandaki bilgi yetersizliklerini ve düştüğü yanlışları göstermiştir. Bilgegil'in tesbitlerinden hareketle, Ziyâ Paşa'nın mukaddimede ileri sürdüğü devrine göre önemli ve dikkate değer fikirler üzerinde Nâmık Kemal'in lâ-yıkıyla durmadan tenkitlerde bulunduğu söylenebilir.

Harâbât mukaddimesi, "Kitâbhâne-i Ebüzziyâ" serisi içinde *Mukaddime-i Harâbât* adı altında müstakil olarak basılmıştır (İstanbul 1311). Yeni harflerle yapılan yayınında ise pek çok okuma hatası bulunmaktadır (Göçgün, s. 53-105). Ziyâ Paşa hakkındaki eserlerin yanı sıra çeşitli antolojilerde de mukaddimeden yeni harflerle verilmiş bazı kısımlar yer almaktadır. Çaylak Tevfik, *Harâbât'ta* mevcut Osmanlı şairlerine ait şiirlerden seçtiği beyitleri kafiye sırasına göre düzenleyerek *Tahrîc-i Harâbât* adıyla bir antoloji oluşturmuştur (İstanbul 1300).

BİBLİYOGRAFYA :

Ziyâ Paşa, *Harâbât*, I-III, İstanbul 1291-92; Nâmık Kemal, *Tahrîb-i Harâbât*, İstanbul 1303; a.mlf., *Ta'kib*, İstanbul 1303; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul 1949), İstanbul 1985, s. 336-341; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 644-647; Nâmık Kemal'in *Husûsî Mektupları* (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara 1967-86, bk. İndeks; M. Kaya Bilgegil, *Ziyâ Paşa Üzerinde Bir Araştırma*, Erzurum 1970, s. 202-205, 501; a.mlf., *Harâbât Karşısında Nâmık Kemal*, İstanbul 1972, s. 125-174; Ömer Faruk Akün, *Nâmık Kemal'in Mektupları*, İstanbul 1972, tür.yer.; a.mlf., "Nâmık Kemal", *İA*, IX, 69; Önder Göçgün, *Ziyâ Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*, Ankara 1987, s. 33-41, 53-105; Tevfik Fikret, "Musâhabe-i Edebiyye: Harâbât'tan Bir Sahife", *SF*, sy. 395 (1314), s. 67 (aynı makale: *Tevfik Fikret: Dil ve Edebiyat Yazıları* [haz. İsmail Parlatır], Ankara 1993, s. 84-92); Abdullah Uçman, "Harâbât", *TDEA*, IV, 100-101.

CEMAL KURNAZ

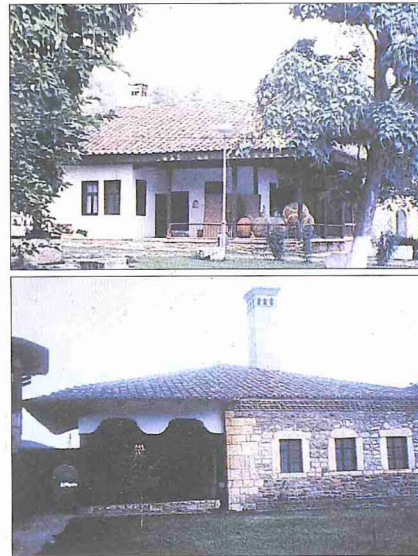
HARÂBÂTÎ BABA TEKKESİ

Rumeli'de Bektaşiliğin
en önemli merkezlerinden
biri olan tekke.

Günümüzde Makedonya sınırları içinde kalan tekke, Kalkandelen'in (Tetovo) güneybatısındaki Tekke mahallesinde bulunmaktadır. Kaynakların büyük bir kısmında Harâbâtî Baba Tekkesi (Slav dillerindeki kaynaklarda Arabati Baba Tekesi), bazılarında ise Sersem Ali Baba Tekkesi adlarıyla zikredilen tekkenin ilk bânisi kabul edilen Sersem Ali Baba ile ikinci bânisi Harâbâtî Baba hakkında yeterli bilgi yoktur.

Tekke, muhtemelen Dimetoka Bektaşî Âsitânesi'nde yetişip 958'de (1551) Kalkandelen'e gelen Sersem Ali Baba tarafından kurulmuştur. Sersem Ali Baba'nın Kanûnî Sultan Süleyman'ın veziri veya hanımı Mâh-ı Devrân Sultan'ın kardeşi olduğu, sultanın ısrarına rağmen görevinden ayrıldığı, çeşitli tekkeleri dolaştığı, en sonunda Kalkandelen'den Necef'e gidip orada vefat ettiği rivayet edilmektedir. Sadettin Nüzhet Ergun'un, 958'de (1551) Hacı Bektaş Tekkesi babası olup 977'de (1569) muhtemelen Kalkandelen'de vefat ettiğini söylediği Sersem Ali Baba bu zat olmalıdır.

Harâbâtî Baba Tekkesi Mescidi ile Harâbâtî Baba türbesi-
Kalkandelen / Makedonya

Kaynaklarda tekkenin ikinci bânisi olarak gösterilen Harâbâtî Baba (ö. 1194/1780), rivayete göre dört arkadaşı ile birlikte Bektaşiliği yaymak için Rumeli'ye gitmiş, Kalkandelen'de iken yanan bir kandil görmüş, bunun Sersem Ali Baba'nın ruhu olduğunu söyleyerek buraya onun için bir türbe yaptırmıştır.

Tekkenin kuruluşu hakkında başka görüşler de bulunmaktadır. Hasluck, Sersem Ali Baba'nın kabrinin Muharrib (Muharrem) Baba tarafından keşfedildiğini ve onun tavsiyesiyle 1248'de (1832) Rızâ Paşa tarafından yaptırıldığını söyler. Krum Tomovski ve Galaba Palikruşeva gibi araştırmacılar tekkenin 1799'da yaptırıldığı görüşündedir. Ekrem Hakkı Ayverdi ise, XVI. yüzyılın sonlarına doğru yaptırılmış olan tekkenin Harâbâtî Baba döneminde Receb Paşa tarafından genişletildiğini söyler. Nitekim Bektaşî şairlerinden Türrâbî'nin (ö. 1285/1868-69), "Receb Paşa ister gönülden yardım / Dergâhında Sersem Ali Baba'ya" mısralarından tekkeyi ziyaret ederek yardımda bulunduğu anlaşılmaktadır. Halk arasında Recep Paşa'nın bu yardımıyla ilgili çeşitli menkıbeler anlatılır. Harâbâtî Baba'dan sonra on bir şeyhin görev yaptığı tekkenin 1230 (1815) tarihli vakfiyesi Kalkandelen Arşivi'ndedir (Arhiv na Gradot Tetovo).

Harâbâtî Baba Tekkesi çeşitli yapılardan oluşan bir tarikat külliyesidir. 26.700 m²-lik bir alana kurulan külliye, 3 m. yüksekliğinde mazgallı duvarlarla çevrilidir. Moloz taş duvarların kuşattığı avlunun dört tarafına birer kapı yerleştirilmiştir. Diğer Bektaşî tekkelerinin birçoğu gibi şehir merkezine uzak bir yerde kurulmuş olan Harâbâtî Baba Tekkesi'nin aynı tarikata ait yapılarıdaki mimari geleneği sürdürdüğü görülmektedir. Avlunun kuzeybatı tarafında mescid, semâhâne ve iki türbe yer alır. Türbelerden, on iki köşeli gövde üzerine on iki dilimli kubbe ile örtülü olanı Sersem Ali Baba'ya aittir. Ancak Sersem Ali Baba'nın Necef'te vefat etmiş olduğu doğru ise bu yapı bir makam-türbe olmalıdır. Türbenin önündeki hazîrede Receb Paşa ile tekkenin şeyh ve dervişlerine ait on bir mezar bulunmaktadır. Hazîrenin doğusundaki ahşap direklere oturan sofa içinde mevcut açık türbe Harâbâtî Baba'ya aittir. Dikdörtgen planlı mescidle ahşap direklere oturan son cemaat yeri arasındaki irtibat, ana eksen üzerinde açılan bir kapı ile sağlanmıştır. Son restorasyonlarda mescidin duvar köşeleri kesme taş, diğer bölümleri ise moloz taştan yapılmıştır. Ahşap ve profilli ke-